

TOMAS KIAUKA

Klaipėdos universitetas

TARP TIKĖJIMO IR PROTO: PROTESTANTIŠKOJI TEOLOGIJA MODERNYBĖS LAIKAIS

Between Faith and Reason: Protestant Theology in Modernity

SUMMARY

Invoking theological concepts that were created by most outstanding representatives of Protestant theology (such as Schleiermacher, Barth, Bultmann, Tillich), this article deals with the relationship between reason and faith, that become the essential problem of the relation between Christianity and modernity since 19th century. Regarding historical and cultural context there is considered the process of this relation, dividing it into three stages: 1) the synthesis with culture in 19th century grounding theology in anthropocentric way; 2) dissociation from culture at the beginning of 20th century by raising teocentrism; 3) the search for productive dialogue with postmodern culture at the end of 20th century, trying to combine reason and faith. Analysing the problematics of relationship between rationality and religiousness the author arrives at the conclusion that the reason and faith are not negating each other but are grounding and complementing instead. In the context of postmodernity theology can not pretend to the monopoly of truth any more and for this reason it has refuse any pretension to the criterion of truth that always was grounded by the presuppositions of theology itself. There is discovered instead as much more efficient and meaningful the criterion of efficacy of theology itself by which God's word announcement that changes reality is measured.

SANTRAUKA

Pasiremiant iškiliausių protestantiškosios teologijos atstovų Schleiermacherio, Bartheo, Bultmanno, Tillichio teologijos konceptais, nagrinėjamas proto ir tikėjimo santykis, nuo XIX a. išryškėjęs kaip esminė krikščionybės ir modernybės santykio problema. Atsižvelgiant į istorinį ir kultūrinį kontekstą, straipsnyje apžvelgiama šio santykio raida, suskirstant ją į tris tarpsnius: 1) sintezės su kultūra XIX a., teologiją grindžiant

RAKTAŽODŽIAI: tikėjimas, protas, religija, modernybė.

KEY WORDS: faith, reason, religion, modernity.

antropocentriškai; 2) atsiribojimo nuo kultūros XX a. pirmoje pusėje, iškeliant teocentrizmą; 3) ieškojimo vaisingo dialogo su postmodernybės kultūra XX a. antroje pusėje, bandant suderinti protą ir tikėjimą. Analizuojant racionalumo ir religingumo santykio problematiką prieinama išvada, kad protas ir tikėjimas ne vienas kitą neigia, bet vienas kitą papildo ir pagrindžia. Postmodernybės kontekste teologija nebegali pretenduoti į tiesos monopolį, todėl turi atsisakyti pretenzijų į teisingumo kriterijų, kuris visada grindžiamas jos pačios teologinėmis prielaidomis. Vietoje to atrandama, kad efektyvesnis ir prasmingesnis yra teologijos veiksmingumo kriterijus, kuriuo matuojamas realybę keičiantis Dievo Žodžio skelbimas.

IVADAS

Nors proto ir tikėjimo santykio problema visu aktualumu iškilo Apšvietos laikotarpiu, jos ištakos siekia Reformacijos laikus: Reformacija suskaldė vieningą Bažnyčią ir įtraukė skirtingų konfesijų žmones į kraupius dešimtmečiais trukusius religinius karus. Reikėjo surasti būdų, leidžiančių susipriešinusiems visuomenės sluoksniams kaip nors susitarti. Iki tol visuomenės vienybė buvo grįžtama religijos vienybe, o po konfesinių karų reikėjo naujo, nuo konfesinės priklausomybės laisvo visus vienijančio ir priimtino pamato, ir juo galėjo tapti vien racionalus protas. Jis nebuvo specialiai nukreiptas prieš Dievą, bet tapo vienintele išeitimi iš susiklosčiusios tikinčiųjų supriešinusios situacijos. Filosofija ir mokslas plėtoja naują, nuo Bažnyčios mokymo nepriklausomą žmogaus sampratą. Požiūrį į žmogaus prigimtį nūnai lemia ne religiškai pagrįsta, viduramžių teologijos suformuota nuopuolio idėja, bet valstybės individų racionalių susitarimų pripažinta prigimtinės teisės samprata. Šie procesai lemia vis didesnę Bažnyčios, atstovaujančios Dievo autoritetui, ir valstybės, besiremiančios racionalumu, atsiribojimą viena nuo kitos.

Tačiau didžiausiu iššūkiu teologijai Apšvietos laikotarpiu tapo suvokimas, kad Biblija yra istoriškai susiformavęs

literatūrinis dokumentas, kurio skelbimus turinius galima adekvačiai suvokti tik vykdant istorinius-kritinius Biblijos tyrinėjimus. Šiandieninės teologijos akimis žiūrint, naivokai suvoktas tiesos klausimas – ar tikėti mokslo, ar Biblijos teiginiais – tuo metu poliarizavo teologines pozicijas: konservatyviai mąstantys teologai linko priešpriešinti Bibliją mokslui, kaltindami mokslą ir protą dėl nukrikščionėjančios visuomenės. Norėdami išgelbėti Biblijos autoritetą, jie linko prie supranatūralizmo, paremto žodinės inspiracijos mokymu¹, ir teigė Apreiškimo absoliutumą bei atgamtiškumą, taigi neišvengiamai turėjo neigti Apšvietos propaguojamą proto autonomiją. Tuo tarpu „pažangiai“ mąstantiems teologams atrodė, kad neįmanoma paneigti proto nepaneigiant paties Apreiškimo autoriteto, todėl jie bandė religiją suderinti su racionaliomis proto nuostatomis. Šitaip atsiranda dogmų ir ortodoksijos kritika, o protas tampa Apreiškimo matu, cenzūruojančiu Bibliją.

Taigi XVII–XIX a. vykusį sekuliarizaciją ir Apšvietą tapo iššūkiu krikščionybei, kuris įvairiomis formomis iškėlė proto ir tikėjimo santykio problemą. XX a. didžiųjų pasaulinių karų ir totalitarinių režimų patirtys, taip pat mokslo ir technologijos pažanga dar labiau

komplikavo tikėjimą pamatiniais krikščionybės teiginiais ir Bažnyčios autoritetu. Šių epochų teologinio mąstymo varikliu tapo modernybės ir krikščionybės santykio problema, neretai apibūdinama kaip krikščionybės ir teologijos krizė².

Ryškesniausius teologinius konceptus, reaguojančius į krizės situaciją ir naujai keliamus klausimus, pateikė Schleiermacherio, Bartheo, Bultmanno ir Tillichio teologijos, kurias čia trumpai apžvelgsime ir aptarsime. Jos savaip reprezentuoja skir-

tingus teologijos tarpsnius, kuriuos pagal proto ir tikėjimo santykio problematikos artikuliuojamą galime pavadinti sintezės su racionalistine modernybės kultūra, (Schleiermacheris: XIX a.) atsiribojimo nuo jos (Barthas ir Bultmannas: XX a. pirmą pusę) bei prasmingo dialogo su ja išskojimų (Tillichas: XX a. antrą pusę) tarpsniais. Pabaigoje, pasiremdami apžvelgtais tarpsniais ir teologų pozicijomis, aptarsime tikėjimo ir proto santykio klausimą dabartiniais postmodernybės laikais.

1. NUO TEOCENTRIZMO ANTROPOCENTRIZMO LINK: RELIGIJOS IR KULTŪROS SINTEZĖ

Su Schleiermacherio teologija siejamas naujas tarpsnis ne tik protestantizmo istorijoje, bet ir visoje krikščioniškojoje teologijoje³ – aišku, katalikiškajame kontekste jis ne toks ryškus, o ir pasireiškė gerokai vėliau. Naujojo tarpsnio ištakos slypi jau Reformacijoje, o jo reikšmę galime prilyginti kopernikiškajam posūkiui moksle ir filosofijoje. Bendriausia prasme jis apibūdinamas kaip posūkis nuo *teocentrizmo* į *antropocentrizmą*. Šio posūkio esmę nusako pasikeitęs teologijos subjekto ir objekto santykis: teologija nebekalba apie Dievą kaip apie tiesiogiai duotą objektą, iš kurio kildinamos Dievo savybės ir metafizinės sistemos su gyvenimo įstatymais. Ji atranda subjektyvų tikėjimą kaip Dievo patirties pagrindą ir pirminę bet kokio kalbėjimo apie jį sąlygą. Taip teologijos objektu tampa ne Dievas, o tikėjime patiriamas ryšys su Dievu. Nors teologija faktiškai visada tik taip ir kalbėjo (priesiminkime Anzelmo ontologinį Dievo

įrodymą, kurio būtina sąlyga, anot paties Anzelmo, yra tikėjimas), tačiau nebuvo įsisąmoninusi šios esminės savo kalbėjimo prielaidos. Po Kanto atliktos tradicinės metafizikos ir Dievo įrodymų kritikos ši prielaida buvo suvokta naujai. Įžvalga, kad teologijos objektas visų pirma yra tikėjimas, o ne Dievas, svarbi pirmiausia tuo, kad po tarpkonfesinių religinių karų protą pripažinus vieninteliu vienijančiu žmonių tarpusavio santykių pagrindu galų gale suvokta, jog tikėjimo, taigi ir konfesijos religinės tiesos, nenustato kokia nors aukščiausia antgamtinė instancija. Todėl, pasak anuomet populiarus šūkiu, „kiekvienas gali būti išganytas savaip“. Kadangi bet koks asmeninis tikėjimas neišvengiamai yra subjektyvus ir individualus, jo negali prievarta sukurti ar kontroliuoti jokia, kad ir labai galinga ar autoritetinga, institucija. Tai buvo vienas iš Reformacijos ir Lutherio nuopelnų, pakeitusių krikščionybėje oficialiai įsigalėjusią

sampratą, kad išganymas yra objektyvus vyksmas, galimas tik per Bažnyčios instituciją.

Tačiau asmeninis tikėjimas turi būti suderinamas ir su individo mąstymu, kuris Apšvietos programoje tapo kertiniu išsilavinusio ir savarankiško žmogaus savipratos akmeniu. Racionalus protas kvestionuoja daugelį religinių tiesų ir palieka galioti tik tas, kurios jam neprieštarauja. Johno Locke'o kriterijus „apreiškime nėra nieko, kas prieštarautų natūraliam Dievo pažinimui protu ir jo pagrindu susikūrusiai religijai“ tapo visos pažangiai mąstančios teologijos taisykle⁴.

Kita vertus, racionalus mąstymas religiją kritikuoja iš principo: programiškai tai atspindi Feuerbacho teiginys, kad teologija iš tiesų tėra paslėpta antropologija, nes išanalizavus krikščionybę matyti, kad ne Dievas sukūrė žmogų pagal savo paveikslą, bet, priešingai, žmogus kūrė Dievą pagal savo paveikslą projektuodamas į jį tas savybes, kurių trūko pačiam. Ne mažiau populiarai ir cituojama, nors dažnai iki galo nesuprasta antimetafizinė Nietzsche's laikotarpio diagnozė „Dievas mirė“ ir mintis, kad jo vietą turi užimti antžmogis, paklūstantis tik savo valiai ir galią. Potencialų protu grįsto mokslo ir tikėjimo konfliktą implikavo ir kitos, tiesiogiai su religija nesusijusios mokslo teorijos: Darwino evoliucijos teorija prieštaravo Dievo Kūrėjo sampratai, Comte'o pozityvistinis žmonijos raidos etapų aiškinimas neigė Dievo apreiškimo antlaikinį autoritetą, Freudo psamonės atradimas ir jos tyrinėjimai religiją „demaskavo“ kaip terapijos reika-

lingą neurozės išraišką, Weberio religijos sociologija atskleidė socialinių-ekonominių santykių priklausomybę nuo protestantiškosios doktrinos genezės, galiausiai Marxas apkaltino religiją, kad ši esanti klasinio išnaudojimo ir kapitalizmo įtvirtinimo instrumentas.

Su šiuo „spaudimu“ iš išorės savotiškai siejosi ir vidiniai teologijos santykiai, kuriuos lėmė bendra religinė laikotarpio aplinka, pasižyminti įvairove ir tendencijų tarpusavio varžymusi. Viena vertus, prieš XVII–XVIII a. protestantiškąją ortodoksiją – sustingusį ir konservatyvų oficialų Bažnyčios mokymą, grasinantį virsti negyva, su laiku nieko bendra neturinčia sistema – sukykla pietistinis ir „prabudimo“ judėjimai, sausam ir negyvam mokymui priešpriešinantys asmeniškai išgyventą atsivertimą ir į praktiką orientuotą pamaldumą. Kita vertus, romantiškai nusiteikę (tarp jų ir Schleiermacheris) teologai polemizuoja su sausu racionalizmu ir istorizmu teologijoje, kuris, veikiamas kritinio Biblijos tyrinėjimo, atliekamo „religijų istorijos mokyklos“ (*Religionsgeschichtliche Schule*) ir Apšvietos racionalizmo, vis labiau skatina teologinį mąstymą emancipuotis nuo tradicinio Bažnyčios mokymo. Universitetinė teologija kelia naujus aktualius klausimus ir temas: Biblijos teksto istorijos, Jėzaus istoriškumo, platonizmo įtakos dogmos formavimuisi ir t. t. Tačiau naujovės ne visada žengė koją į koją su liberalumu: nors pietizmas kilo kaip priešprieša sustingusiai ortodoksijos dogmatikai, šioje situacijoje juos vienijo priešiškus liberalioms ir kritinėms Apšvietos tendencijoms.

Schleiermacheris:
Religijos autonomija ir tikėjimo
subjektyvumas

Friedrichas Schleiermacheris (1768–1834) pagrįstai vadinamas naujojo protestantizmo krikštatiėviu, padėjusiu naujus religijos ir tikėjimo supratimo pagrindus, o tai savo ruožtu atvėrė teologijai naujus kelius ir padėjo jai peržengti per proto ir tikėjimo, modernybės ir krikščionybės prieštaravimus. Schleiermacherio teologijos pagrindu tampa ne Apšvietos kriticizmo išklibintas Dievo apreiškimo autoritetas, bet žmogaus religinis išgyvenimas, patiriamas kaip begalybės jausmas.

Dar studijuodamas Halėje, Schleiermacheris įsitraukia į to meto intelektualinį diskursą su iškiliausiais mąstytojais – Kantu, Leibnizu, Jacobiu ir Spinoza. 1899 m. jis anonimiškai paskelbia garsiausiai ir plačiai už teologijos ribų nuskambėjusį veikalą *Kalbos apie religiją*, kuris padarė poveikį Schellingui ir Hegeliui, nors pastarasis ir kritikavo Schleiermacherį dėl subjektyvizmo. Tačiau kaip tik subjektyvėbė intelektualų oponentui yra neatsiejama jo naujos koncepcijos dalis: su panieka į religiją žvelgiantiems apsišvietusiems mąstytojams Schleiermacheris siekia parodyti, kad pasyvi kontempliacija žmogų suvienija su dieviškąja visata-kūrinija, su jos begalybe, ir tai yra tikėjimo išraiška, nesusijusi nei su racionaliū mąstymu, nei su žmogaus moralinėmis savybėmis. Religija nesiekia, kaip tai pretendavo daryti metafizika, atskleisti visatos prigimties ir jos paaiškinti, ji nenori kaip moralė, remdamasi laisvės jėga, jos formuoti ir tobulinti, nes religijos esmė yra ne mąstymas ir ne veikla, bet kontempliacija ir jausmas.

Šis naujas religijos pagrindimas subjektyvėbe neleido religijos redukuoti į moralę bei metafiziką ir suteikė jai autonomiją racionalistinio pasaulėvaizdžio atžvilgiu, taip pat leido įveikti siaurą, istoriškai susikompromitavusį konfesionalizmą.

Schleiermacherio religijos grindimas subjektyvėbe anuomet Bažnyčią ir teologiją paveikė taip, lyg tikėjimui ir teologijai būtų sugražinta laisvė, kurią jos buvo praradusios klaidžiodamos po supelijusios metafizikos labirintus ir sausą kantiškąjį moralizmą. Atsiedamas religiją nuo metafizikos, Schleiermacheris išvengia protui nebepriimtinu tapusio dualistinio tikrovės padalijimo į šiaurinę ir anapustinę gyvenimą, kartu – laiko supriešinimo su amžinybe, nes ją pakeičia begalybės sąvoka.

Kitame svarbiausiame teologiniame veikale *Krikščioniškasis tikėjimas* (1822) Schleiermacheris *Kalbose* vartotą pagrindinę tikėjimą nusakančią sąvoką „žiūra“ (kontempliacija), Hegelio ir kitų kritikuotą dėl subjektyvizmo, apibūdina kitaip – kaip visiškos priklausomybės jausmą, transcenduojantį baigtinybę⁵. Kadangi šis jausmas kyla iš savimonės struktūros patirties, implikuojančios Dievo idėją, jis nėra vien tik subjektyvėbės išraiška, nors patiriamas tik per subjektą. Taigi ne tik subjekto ryšys su visata per kontempliaciją, bet ir pati subjekto savimonės struktūra, patiriama kaip visiškos priklausomybės jausmas, tampa naujos, ne atgamtinio Apreiškimo autoritetu, bet žmogaus religingumu grįstos teologijos pagrindu.

Pamatinę Schleiermacherio teologemą kritikavo filosofai, esą nei kontempliacija, nei jausmas negali būti kaip nors pagrįsti, todėl gali būti iliuzija ar net

klastotė⁶. Kita vertus, Schleiermacherio teologija sugebėjo racionaliai pagrįsti neracionalią tikėjimo kilmę bei prasmę ir šitaip sutaikė tikėjimą ir protą, religiją

ir modernybės kultūrą, nuo Apšvietos mėginusią religiją sukritikuoti kaip išsilavinimo stokos ir prietaringos baimės išraišką.

2. DIEVO KAIP RADIKALIAI KITO KLAUSIMAS: TEOLOGIJOS PRIEŠPRIEŠA KULTŪRAI

Protestantiškajai teologijai Pirmasis pasaulinis karas tapo lūžiu, atvertusiu naują jos istorijos puslapį: karo katastrofa reiškė ne tik XIX a. optimistinių istorijos ir visuomenės pažangos vizijų žlugimą, bet ir šios antropocentrinės epochos teologijos, siekusios sintezės su kultūra, bankrotą. Dramatiškos karo patirtys ir vilčių apie Dievo karalystę žemėje žlugimas, išgyventas ir interpretuotas kaip Dievo teismas save iškėlusiam žmogui, tapo naujos teologų kartos mąstymo atskaitos tašku, žyminčiu visiškai kitokios teologijos pradžia, siejamą visų pirma su kaimo kunigu Karlu Barthu ir jo Laiško Romiečiams komentaru⁷. Apie Barthą būrėsi teologai, kurių mąstymas išaugino kryptingą *dialektinės teologijos* judėjimą. Jam priklausė vėliau savo keliais pasukę ir įtakingais teologais tapę Rudolfas Bultmannas, Friedrichas Gogartenas, Emilis Brunneris, Eduardas Thurneysenas, Georgas Merzas. Visus juos vienijo ne tiek bendra nauja teologinė programa, etiniam-kultūriniam protestantizmui priešinusi Dievo apreiškimo galią žmogaus religinėms pastangoms, kiek skaudus suvokimas, kad senoji teologija istorinių kataklizmų akivaizdoje nebeįgali skelbti Dievo Žodžio. Dialektinė teologija į teologinį mąstymą siekia sugražinti esminį jos turinį – Dievą ir jo Apreiškimą ir pa-

smerkia viską, kas ieško kompromiso ar sąlyčio taškų su kultūrinėmis žmogaus pastangomis.

Religija kaip viena iš žmogiškosios kultūros raiškų, jau sukritikuota marksizmo ir psichoanalizės, buvo supriešinta su besąlygišku ir nedisponuojamu tikėjimu Dievo Žodžio autoritetu. Nusivylus žmogaus konstruotomis utopijomis ir katastrofą patyrus kaip Dievo apvaizdos pirštą, avangardinę teologinę mintį užvaldo nežmogiško, „visiška Kito“ autoriteto ilgesys. Ryškiausias dialektinės teologijos bruožas – jau Kierkegaard'o teigtas „bėgalinis kokybinis skirtumas“ tarp Dievo ir žmogaus, pabrėžiantis Dievo transcendenciją ir anapusybę ir teigiantis, kad pas Dievą neveda joks žmogaus pastangomis grįstas kelias – nei individuali sielos religinė patirtis, nei visuotinė istorijos raida, nei visuomeniškai angažuota moralistinė etika, nei viską apimančios metafizinės sistemos. Todėl viltingą idealizmą šiuo tarpsniu keičia žiaurus tikrovės realizmas, o tobulėjančio dorovingo žmogaus paveikslą – beviltiškas nusidėjėlis, kurį gali išgelbėti tik Dievas. Dialektinė teologija su Barthu priešakyje drąsiai, su pranašiška savimone deklaravo šią naujai suvoktą dramatišką žmogaus situaciją kviesdama vėl atsigręžti į Dievo Žodį.

Dialektinė Bartheo teologija: Dievo teismas žmogui?

Karlas Barthas (1886–1968) – neabejotinai ryškiausia XX a. pirmos pusės teologijos figūra. Jo įtaka neretai prilyginama Schleiermacherio poveikiui XIX a. Tačiau savo prieiga prie teologijos Barthas yra Schleiermacherio antipodas: pastarajam kelias pas Dievą eina per subjektyvų religinį jausmą, kitaip sakant, iš žemės į dangų, o Barthui atvirkščiai: jo devizas – „iš dangaus į žemę“. Ryžtingai atmesdamas visas teologines spekuliacijas dėl Biblijos kaip istorinio dokumento kilmės ar Biblijos sakinių antropologizmo, jis teigia: „Biblijoje parašyta ne kaip mums reikia kalbėti apie Dievą, bet – ką jis mums sako, ne kaip mums surasti pas jį kelią, bet kaip jis į mus ieškojo kelio ir jį surado.“⁸

Bartheo teologijos stiprybė ir paveikumas buvo ne jo sistemos logiškumas ar nuoseklumas, bet skelbimo įtaiga, atitinkanti laiko dvasią, – kaip tik į tai nukreiptos visos jo pastangos: jam rūpėjo tik absoliutus Dievo Žodžio autoritetas, apreiškintas Biblijoje. Tad galutinis teologijos tikslas, Bartheo požiūriu, yra Dievo Žodžio skelbimas. Anot jo, „teologas negali Dievo tiesos pagrįsti istoriškai, jis negali jos psichologiškai kildinti iš religinės žmogaus sąmonės, taip pat negali išvesti iš kokios nors spekuliatyvios filosofinės begalybės arba absoliuto sąvokos; jis gali tik viena: klausytis Dievo Žodžio ir jį persakyti nekreipdamas dėmesio į visas istorijas, psichologijas ir spekuliacijas.“⁹

Esminis ankstyvojo Bartheo teologijos bruožas – Dievo ir žmogaus, laiko ir amžinybės diastazė. Gretindamas save su

tokiomis asmenybėmis kaip Jeremijas, Paulius, Lutheris, Calvinas, Kierkegaard'as, kurias vienija bekompromisė savo meto religijos kritika, triuškinanti žmogaus bandymus kliautis ne Dievu, o savimi, Barthas, nors dėl kitų priežasčių, kaip ir Nietzsche teigė, kad žmogus yra tai, ką reikia įveikti. Todėl, Bartheo požiūriu, paradoksali Kristaus reikšmė – ne jo gyvenimas ar išsikūnijimas, bet vien tik mirtis ir kryžius: Dievas teisia visa, kas žmogiška.

Toks pozityvistinis, į supranatūralizmą linkstantis Apreiškimo traktavimas susilaukė nemenkos kritikos. Iš tiesų, nors Bartheo teologija karštai neigė bet kokią metafizinę sistemą, tačiau rėmėsi būtent dualistine metafizine prielaida, tikrovę dalijančia į du atskirus – dievišką ir žmogišką – pasaulius¹⁰. Savo laiku Bartheo teologija skambėjo pranašišškai – kaip Dievo teismas per dideliam pasitikėjimui žmogiškąja kultūra ir jos racionalumu grįstomis pastangomis. Tačiau ilgainiui šis dieviško autoriteto absoliutizmas, pasikeitus istorinėms aplinkybėms ir visuomenei grįžus prie neišvengiamai racionaliai tvarkomo kasdieniško gyvenimo, neteko savo įtaigos.

Bultmannas: Naujojo Testamento demitologizavimas ir egzistencinė teologija

Į teologijos istoriją Rudolfas Bultmannas (1884–1976) įėjo kaip *egzistencinės teologijos* pagrindėjas ir Naujojo Testamento *demitologizavimo* programos, amžiaus viduryje sukėlusios aršius debatus, protagonistas. Būtent Naujojo Testamento demitologizacija turėjo, Bultmanno

manymu, sutaikyti modernų žmogų su krikščionyste.

Kaip ir Barthas, Bultmannas subrendo liberaliosios teologijos kontekste, kaip ir Barthui, jam buvo nepriimtinas kelio Dievop ieškojimas kultūroje. Tačiau, kitaip nei Barthas, Bultmannas neneigė istorinio-kritinio Biblijos tyrinėjimo reikšmės teologijai, bet grindė juo savo demitologizavimo programą.

Savo teologiją Bultmannas traktuoja kaip Pauliaus ir Lutherio mokymo apie išteisinimą vien per malonę paralelę ir nuoseklų jo plėtojimą.

Iš Heideggerio perėmęs filosofinę žmogaus egzistavimo pasaulyje būties analitiką, Bultmannas ją interpretuoja teologiškai. Kadangi Dievas, jo žodžiais, yra „viską lemianti tikrovė“, tai apie Dievą žmogus gali kalbėti tik kaip integrali tos tikrovės dalis, kitaip tariant, neįmanomas joks kalbėjimas, kuris nebūtų tikėjimo kalbėjimas¹¹. Anot Bultmanno, apie Dievą prasminga kalbėti tik tada, kai žmogus savo egzistencijoje išgyvena jo kreipimąsi. Tikėjimas tampa būtina teologijos prielaida, tačiau tada į teologiją neišvengiamai įžengia antropologija, nes bet koks tikinčiojo kalbėjimas apie Dievą neišvengiamai tampa tikinčiojo kalbėjimu apie save. Naujojo Testamento žinia – kerigma, Bultmanno teigimu, yra Dievo kreipimasis į žmogų, kvietimas apsispręsti egzistuoti esmiškai, tai yra autentiškai, neprarandant laisvės pasaulio atžvilgiu. Tačiau išsivaduoti iš netikros egzistencijos, teologiškai traktuojamos kaip nuodėmė, savo jėgomis žmogus negali, nes tai nedisponuojamas Dievo veiksmas, kuris ir sudaro kerigmos turinį. Ši kerigma, anot Bultmanno,

yra nemitologinė Naujojo Testamento žinia, kurią šiuolaikinis žmogus, kad suprastų, turi numitinti, nes ji įvilкта į antikos mitologinį pasaulėvaizdį, kuris šiandien mums visai svetimas. Taigi demitologizavimas vykdomas pasitelkus egzistencinę mito interpretaciją.

Savo demitologizavimo programa Bultmannas iš esmės artimas XIX a. teologinėms intencijoms, siekusioms krikščionybę sutaikyti su modernybe, tačiau jis eina priešingu keliu: iškeldamas tikėjimą kaip būtiną teologijos prielaidą, jis pabrėžia Apreiškimo absoliutumą. Todėl ne žmogus yra Apreiškimo matas, kaip įvairiomis formomis skelbė XIX a. teologai, bet Apreiškimas yra žmogaus matas.

Vertinant Bultmanno teologijos koncepciją, paminėtinas paradoksalus dalykas: nors teologiją jis matė tik egzistenciškai numitintos kerigmos kontekste, jo paties teologijos pamatai, kaip teisingai pažymėjo Bonhoefferis¹², iš esmės buvo mitiniai: tai, kad Dievas yra „viską lemianti tikrovė“, kad Jėzus Kristus, kuris gyveno ir mąstė mitiškai, apsiereiškė kaip ši Dievo tikrovė, kad tai yra Dievo veiksmas ir kreipimasis į žmogų, atrandamas Rašte, – tai yra ne kas kita, kaip mitologemos. Galų gale tai, kad istorijoje įvyko „pertrūkis“ ir kažkas transcendentiško iš anapusinės amžinosios Dievo tikrovės „lėjo“ į šiapusybę ir visiems laikams tapo tikėjimo modeliu ir šaltiniu – šie mitiniai vaizdiniai protui atrodo ne kitaip, kaip prieštaravimas, nes lieka klausimas: kokiu būdu tam tikras istoriškai laike susiformavęs mokymas (pvz., Pauliaus) gali tapti antlaikine tiesa, kuria matuojama visa kita? Todėl nors kyla įspūdis, kad Bultmanno teologija moksliskai pagrįsta,

ji remiasi mitologinėmis prielaidomis, tačiau kaip tik dėl to ji ir išlieka krikščioniška teologija – būtent kaip tam tikra ti-

kėjimo saviaksplicacija ir savirefleksija, o ne racionalistinis-istorinis konstruktas ar religijos filosofijos atmaina.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Tai nuostata, kad kiekvienas Biblijos žodis yra Dievo įkvėptas ir todėl absoliučiai teisingas – jį reikia suprasti tiesiogiai.
- ² Plg. Wolfhart Pannenberg, *Problemgeschichte der neueren evangelischen Theologie in Deutschland*. – Goettingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1997; Heinz Zahrnt, *Die Sache mit Gott. Die Protestantische Theologie im 20. Jahrhundert*. – Muenchen: Piper, 1966; Wilfried Härle, *Spurensuche. Theologie nach 1945 im Ringen mit der Verborgenheit Gottes, Spurensuche nach Gott. Studien zur Fundamentaltheologie und Gotteslehre*. – Berlin/ New York: De Gruyter, 2008, S. 325–342.
- ³ Wolfhart Pannenberg, *Problemgeschichte*, S. 22.
- ⁴ Ten pat, p. 35.
- ⁵ Ten pat, p. 50–51.
- ⁶ Wilhelm Weischedel, *Der Gott der Philosophen. Grundlegung einer philosophischen Theologie im Zeitalter des Nihilismus*, 2 Bd. – Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1983, Bd. 1, S. 220–221.
- ⁷ Pirmas šio komentaro leidimas pasirodė 1919 m., antras, visiškai perrašytas ir nuskambėjęs kaip naujos teologijos manifestas, – 1922 m.
- ⁸ Heinz Zahrnt, *Die Sache mit Gott. Die Protestantische Theologie im 20. Jahrhundert*. – Muenchen: Piper, 1966, S. 18. Citatas iš vokiečių kalbos vertė T. Kiauka.
- ⁹ Ten pat, p. 18.
- ¹⁰ Wolfhart Pannenberg, *Problemgeschichte*, S. 179.
- ¹¹ Ten pat, p. 210.
- ¹² Dietrich Bonhoeffer, *Pasipriešinimas ir nuolankumas*, vert. I. Tumavičiūtė. – Vilnius: Dialogo kultūros institutas, 2007, p. 119.

B. d.